

Mijn Legerdienst

25 jaar geleden zwaaien de laatste Belgische dienstplichtigen af. Het opschorten van de dienstplicht in 1993 is een beslissing met grote impact. Voortaan moeten jonge mannen geen rekening meer houden met een maandenlange legerdienst. Voor voorgaande generaties jongelui vormt de legerdienst een periode in dienst van het vaderland en de gemeenschap. Een periode die hoort bij het volwassen worden.

Het moment waarop de oproepingsbrief bij een 18 jarige in de bus valt, kondigt symbolisch het begin van de legerdienst aan. Jonge mannen van alle rangen en standen, uit alle hoeken van het land, komen terecht in de onbekende wereld van het leger. Discipline, uniformiteit, hiërarchie en groepsgeest worden er hoog in het vaandel gedragen. Weg van hun vertrouwde thuis proberen ze zich aan te passen aan het soldatenleven: drill, patatten jassen, op manoeuvres gaan en de wacht kloppen. De expo Mijn Legerdienst vertelt het verhaal van de Belgische miliciens, van oproep tot afzwaai.

Kamer 1: Rekrutering en selectie

Wanneer de langverwachte, vaak gevreesde, oproepingsbrief arriveert, meldt de nieuwe rekrut zich in het Centrum voor Rekrutering en Selectie (CRS) in het Klein Kasteeltje. Hij doet er zijn driedaagse. Voor burgerjongens is dit de eerste kennismaking met het leger. Voor velen onwennig, voor sommigen ronduit overdonderend. De rekruten worden getest, gekeurd en ondervraagd. Het leger bepaalt op die manier of ze geschikt zijn voor de legerdienst en voor welke macht, dienst, functie of locatie ze in aanmerking komen. De meeste dienstplichtigen volbrengen hun legerdienst als soldaat bij de Landmacht. Er worden evengoed rekruten ingedeeld bij de Luchtmacht, Zeemacht of paracommando's. Hoogopgeleide dienstplichtigen worden aangespoord om zich kandidaat te stellen als Reserveofficier of –onderofficier, kortweg KRO of KROO.

Hoewel sinds 1913 een algemene dienstplicht geldt, worden ook vrijstellingen toegekend. Wie ten minste vijf broers of zussen heeft of drie broers met legerdienst achter de rug, bekommt op basis van broederdienst een dienstvrijstelling. Wie studeert, kan uitstel vragen bij het gemeentebestuur tot het diploma is behaald. Vanaf 1964 kunnen dienstplichtigen officieel het statuut van gewetensbezwaarde aanvragen om burgerdienst te doen. Via een lastige procedure moeten ze hun bezwaren tegen geweld en wapendracht motiveren. Totaalweigeraars, die leger- en burgerdienst weigeren, wacht een nog zwaarder parcours.

Na de driedaagse keert de rekrut terug naar huis. Wie is goedgekeurd, behoort tot de lichte of klas van het daaropvolgende jaar en is officieel klaar om naar het leger te gaan.

Kamer 2: Kroniek van de dienstplicht in België

De geschiedenis van de verplichte legerdienst in België toont aan dat veel aspecten zoals de dienstitijd, de soldij en de legerorganisatie evolueren. De wetgeving eromheen weerspiegelt nationale en internationale tendensen op politiek, maatschappelijk en economisch vlak. Oorlogen en conflicten hebben een grote impact.

Bij de oprichting van België in 1830 wordt het Belgische leger ingezet om de neutraliteit en de landsgrenzen te verdedigen. Het leger bestaat uit vrijwilligers en lotelingen, die via loting worden aangeduid. Als laatste land in Europa voert België, aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, de dienstplicht in. De oorlogsdreiging eind jaren 1930 leidt tot algemene mobilisatie. Na de Tweede Wereldoorlog komt de legerdienst volledig in het teken te staan van een mogelijke confrontatie tussen de NAVO en het Oostblok.

De wetgeving rond de dienstplicht vormt meermaals voer voor politieke discussie. Vooral de duur van de dienstitijd beroert de bevolking en is een heet hangijzer bij verkiezingen. De dienstplicht wordt steeds vaker in vraag gesteld. Begin jaren 1990 komt dit bovenaan de politieke agenda. In 1993 wordt de verplichte legerdienst voor onbepaalde tijd opgeschort. De laatste miliciens zwaaien begin 1995 af.

Kamer 3: Een nieuw stuk leven begint

De toekomstige miliciens wordt via een oproepingskaart onder de wapens geroepen. De kaart deelt mee waar en wanneer de opleiding start en in welke kazerne de miliciens uiteindelijk terecht zal komen. Het is het begin van een nieuw stuk leven, luidt de brochure van het Ministerie van Landsverdediging. Toekomstige miliciens kunnen met vragen terecht bij MILAC, SOLAC en VVDM, organisaties die ondersteuning bieden aan dienstplichtigen.

Tijd om naar het leger te vertrekken. De reis per trein leidt eerst naar het opleidingscentrum voor een algemene basisopleiding. Na enkele intensieve weken vertrekken ze naar hun eenheid in een Belgische kazerne, in eigen land of in het verre Duitsland. Na de Tweede Wereldoorlog krijgt het Belgische leger door de geallieerden een zone in West-Duitsland toegewezen. Onder de naam Belgische Strijdkrachten in Duitsland (BSD) vervullen veel miliciens er hun legerdienst. De miliciens is vaak lange tijd weg van huis. Zeker wie in de BSD zit, neemt een aandenken mee. Een foto van het lief of van vader en moeder, lievelingssnoepjes, een doos koekjes... Wat er verder nog mee moet in de koffer, is moeilijker in te schatten. Het leger voorziet alles. In verhalen van voorgangers schuilen tips. Met extra schoensmeer vermijd je straf als je schoensmeer op zou zijn. Met een goed paar sportschoenen ga je de looptrainingen stevig te lijf. En een rol toiletpapier kan nooit kwaad.

Kamer 4: Voorwaarts, mars!

Militaire drill hoort bij de opleiding van de jonge miliciens. Het is een belangrijk onderdeel van het militaire leven. Voor de miliciens is het een nieuwe ervaring. Bij sommigen breekt het zweet uit. De drill brengt tucht en gehoorzaamheid bij. Door oefening en herhaling leert men een bevel perfect uit te voeren in groep. Het peloton soldaten wordt door de bevelvoerende chef tot een massief blok gesmeed. Samen staan we sterker dan alleen is de filosofie. Elke houding vereist perfectie en wordt dankzij veelvuldige oefening routine.

Borst vooruit! De stilstaande houdingen, Rust ter plaatse, en, Geef acht, zijn de basishoudingen van de miliciens. Dan volgt het marcheren. Eerst zonder, dan met het wapen. De chef roept de instructies volgens een vast patroon: eerst het verwittigingsbevel Vóórwaarts... en dan het uitvoeringsbevel Mars! Het drillen gebeurt op het paradeplein. De commando's worden uitgeschréuwd. In de pas lopen en routineus bevelen opvolgen is essentieel. Wanneer de miliciens de drill onder de knie hebben, zijn ze klaar om piekfijn uitgedost te paraderen bij alle militaire plechtigheden.

Kamer 5: Handboek voor de soldaat

De basisopleiding introduceert de miliciens in de wereld van het leger. Al snel ondervinden ze aan den lijve wat het soldatenleven inhoudt en wat militair gezag is. Wanneer een nieuwe lading miliciens de poorten van het opleidingscentrum binnenkomt, volgt eerst de inenting tegen tyfus en tetanus. Korte haren zijn de norm in het leger. De kapper staat klaar met de tondeuse om de miliciens onder handen te nemen. Daarna is het tijd om de militaire uitrusting op te halen in het magazijn.

Het Handboek voor de soldaat vormt de leidraad voor de opleiding. Beroepsmilitairen geven dagelijks intensief les over militaire graden en reglementen, EHBO, bewapening, tactiek en Nucleaire, Biologische en Chemische oorlogsvoering (NBC). Schietoefeningen, drill, hindernissenparcoursen of camouflageoefeningen op de heide of in het bos horen daar ook bij. Het fysieke aspect krijgt veel aandacht. Miliciens die slagen voor de sportproeven worden gehonoreerd met een speciaal kenteken. Ook seksuele voorlichting staat in het leerprogramma. De film, Het Sluipend Gif, laat de jonge mannen kennismaken met verschillende geslachtsziekten en de gevaren van onvoorzichtige seksuele contacten.

Wanneer tijdens de driedaagse moeilijkheden met lezen en schrijven gedetecteerd worden, komen miliciens terecht in het opleidingscentrum van Heverlee, waar ze aangepaste lessen krijgen.

Na vier of zes weken basisopleiding volgt nog meer training op maat van de eenheid en van de functie waarin de milicien zijn legerdienst zal doorlopen.

Kamer 6: Het kazerneleven

Eenmaal aangekomen in de eenheid of het regiment, krijgt elke milicien een functie in de kazerne toegewezen. Door de vele verschillende functies en taken is de legerdienst van de ene milicien amper te vergelijken met die van een andere. Sommige gevechtseenheden trainen hun soldaten voor een mogelijke oorlog door hen dagenlang in volledige uitrusting tactische oefeningen te laten uitvoeren. Andere miliciens vervullen functies die ingebed zijn in de werking van de kazerne: bibliothecaris, chauffeur, administratief bediende, kok of ober in de officiersmess.

In de kazerne volgen miliciens de dagindeling en de regels die het leger oplegt. Tot in de jaren 1960 start de dag met het geschal van de klaroen. Vroeg opstaan, appel, karweien, straffen, kazernevoer eten, wachtlopen en schietoefeningen behoren vanaf nu tot de orde van de dag. Miliciens uit alle lagen van de bevolking en uit alle hoeken van het land, belanden samen op een kamer. In deze soldatenkamer krijgt elke milicien een troepenkast en een bed toegewezen. Zijn enige privéruimte. Met 20 of 30 kamergenoten dicht op elkaar is het een kwestie van te leren samenleven en er samen het beste van te maken. De vrije uren 's avonds en in het weekend spenderen miliciens grotendeels in de kantine of op de kamer. Ze drinken, kaarten, luisteren naar muziek, schrijven brieven of... vervelen zich.

Kamer 7: Het thuisfront

De legerdienst is voor velen de allereerste keer weg van huis en weg uit de vertrouwde omgeving. In een tijd zonder internet zijn brieven de manier om contact te houden. Telefoneren kan ook, maar vergt vaak een vergunning. Brieven sturen is eenvoudiger en goedkoper. Het leger heeft een eigen postdienst, zonder postzegels. De letters MD (militaire dienst) op de omslag volstaat. Via het schrijven van brieven delen miliciens hun ervaringen binnen het leger met hun geliefden buiten de kazerne. Sommigen schrijven en krijgen dagelijks brieven. Ouders sturen zakgeld, een tante stuurt een postkaart. Anderen krijgen weinig of nooit post. Verliefde miliciens pakken uit met hun militaire look om hun liefje te imponeren, maar liefde maakt de legerdienst ook extra zwaar. Relaties op grote afstand vormen een uitdaging en lopen niet altijd goed af. Post betekent dus niet enkel goed nieuws. Sommige brieven monden uit in een gebroken hart, of brengen verdrietige berichten van ziekte of overlijden in de familie.

Om het gemis te beperken, komen ouders en liefjes op bezoek in de kazerne. MILAC organiseert regelmatig busreizen naar de BSD. Ook naar het verlof wordt reikhalzend uitgekeken. Miliciens in Duitsland of zij die niet vaak naar huis kunnen, laten zich dankbaar thuisbrengen door de NMBS of de Dagelijkse Verlofgangerstrein (DVT). Tot de jaren 1970 vertonen miliciens in verlof zich overal in uniform. De Militaire Politie controleert of het uniform reglementair gedragen wordt. Vanaf 1968 mogen miliciens de kazerne verlaten in burgerkledij en verdwijnen de militaire uniformen uit het straatbeeld.

Kamer 8: Legerdienst in veranderende tijden

De politieke, internationale en maatschappelijke ontwikkelingen die het naoorlogse België doormaakt, beïnvloeden sterk de invulling van en perceptie rond de verplichte legerdienst. De beslissing tot opschorting van de dienstplicht in 1993 komt er niet zo maar. Ze wordt beïnvloed door historische gebeurtenissen als de oprichting van de NAVO in 1949, met België als stichtend lid, de wettelijke erkenning van het statuut van gewetensbezwaarden in 1964, de beslissing tot installatie van atoomwapens op Belgische bodem in 1979 en de val van de Berlijnse muur in 1989. Vanaf de jaren 1960 gaan kritische stemmen op die het leger en de dienstplicht in vraag stellen. Na het einde van de Koude Oorlog in 1991 komen de afschaffing van de dienstplicht en het vormen van een beroepsleger bovenaan de politieke agenda.

In de meeste Europese landen bestaat de dienstplicht niet langer, maar ze blijft wel voor discussie zorgen. Enkele landen hebben de plicht intussen opnieuw ingevoerd om de veiligheid te kunnen waarborgen. Daarnaast blijkt ook de mogelijkheid van een verplichte burgerdienst of gemeenschapsdienst voor jongeren brandend actueel.

Kamer 9: Afzwaaien

Veel miliciens kijken er naar uit: de afzwaai. Het moment waarop de milicien met onbepaald verlof wordt gestuurd en naar het burgerleven terugkeert. Om volledig vrij te zijn van militaire plichten is het wachten op het definitief verlof, maar in de praktijk betekent de afzwaai het einde van de legerdienst. Wanneer miliciens ongeveer twee derde van hun dienst doorlopen hebben, zijn ze officieel ancients en kunnen de aftelrituelen beginnen. Aftellen is vanaf dan ook het gespreksonderwerp.

Om familie en vrienden op de hoogte te brengen, wordt een afzwaaibrief gestuurd in de vorm van een rouwbrief. Traditiegetrouw zwaaien miliciens af in uniform en gaat de reis naar huis gepaard met het zingen van afzwaailiedjes en veel alcoholgebruik, tot ergernis van de Militaire Politie op de trein. Voor de bewoners van de buurt rond het Noordstation in Brussel is het snel duidelijk wanneer er weer een lichterling is afgezwaaid. In groep komen ze aan in het eindstation van de DVT trein, waarna sommigen op café gaan en verder vieren. Ook thuis wordt verder gefeest.

Na afloop stelt elke ex milicien zich wel eens de vraag wat de legerdienst voor hem betekend heeft. Voor velen is het iets dat moest, voor sommigen is het tijdsverlies of een traumatische ervaring. Anderen koesteren mooie herinneringen en hebben in het leger iets over zichzelf en de wereld geleerd. Veel souvenirs aan de legerdienst worden bewaard zoals fotoalbums en documenten, correspondentie en legeruitrusting, maar ook beeldjes van de Dom van Keulen of sigarettenkokers met de kaart van de BSD. Talrijke klassen organiseren geregeld een reünie en op sociale media worden nog altijd vele lichterlingen herenigd.